

GİRİŞ :

6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun getirmiş olduğu yenilikler çerçevesinde davaya son veren taraf işlemleri açıklanmaya çalışılacaktır. Yeni usul yasamızda davaya son veren taraf işlemleri davadan feragat, davayı kabul ve sulh olmak üzere üç başlık altında düzenlenmiştir. Öncelikle sunum konusu başlıkların kelime anlamları değerlendirilecek sonrasında konu başlıkları halinde kapsamlı bilgi verilecektir.

Feragat; Arapça bir kelime olup sözlük anlamı '*Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme*' dir.

Kabul; Arapça bir kelime olup sözlük anlamı '*Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma*'dır.

Sulh; Arapça bir kelime olup sözlük anlamı '*Anlaşma, barış*' tır.

A- DAVADAN FERAGAT (HMK. Madde 307) :

Davadan feragat, davacının açmış olduğu davadaki talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçmesidir(HMK.m.307). Davadan feragat eden davacı, bununla dava dilekçesinin sonucu bölümünde istemiş olduğu haktan tamamen veya kısmen vazgeçer (feragat eder).¹Feragat beyanı üzerine dava koşulları ve feragat edenin ehliyeti mevcutsa, dava esastan incelenmeden ve bir hüküm verilmeksizin karar verilir. Feragat, asıl olarak bir usul işlemidir ve maddi hukuka ilişkin bir açıklama değildir. Bununla beraber hukukumuzda feragatin hem maddi hukuka hem de usul hukukuna ilişkin özellikleri bünyesinde toplayan karma karakterli olduğu kabul edilmektedir. Ancak yapılış itibariyle usul hukukundaki feragat ile maddi hukuktaki birbirinden farklıdır, zira maddi hukuka ilişkin feragat bir sözleşmedir ve iki taraflıdır. Özel hukuka ilişkin feragatten farklı olarak usul hukukunda feragat tek taraflıdır ve bunun için karşı tarafın veya mahkemenin iznine gerek yoktur (HMK.m.309/2).

Uygulamada davadan feragat yerine ' davadan vazgeçme' terimi de kullanılmaktadır. 'Davadan vazgeçme' terimi, HMK.m.123' deki davayı geri alma anlamında da kullanıldığından ve bu nedenle karışıklığa neden olduğundan, HMK.' daki (m.307 vd.) teknik terim olan 'davadan feragat' terimini, daima aynı anlamda kullanmak açık ve kolay anlaşılır olmak bakımından zorunludur.²

¹ KURU, Baki, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara , 2011, s.526

² Kuru, s.526

Feragat, hüküm kesinleşinceye kadar her aşamada yapılabilir (HMK.m.310) ve davacının mahkemeye hitaben yapacağı tek taraflı, açık bir irade açıklaması ile gerçekleşir. Zira feragat, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına tabi değildir. Dava açılmadan önce feragat yapılamaz. Feragat kural olarak her türlü davada mümkündür. Ancak, hâkimin fiili sebebiyle devlete karşı açılan tazminat davalarında feragat davayı sona erdirmeyeceği gibi, ortaklığın giderilmesi davalarında da, davalılardan biri davaya devam etmek isterse, feragat sonuç doğurmaz.³

Davadan feragat şekle tabidir (HMK.m.309). Kanunun öngördüğü bu şekil, geçerlilik şartıdır. Yani kanunun öngördüğü (sözlü ve yazılı) şekilde yapılmamış olan feragat, geçerli değildir; aynı şekilde, kısmen feragatte feragat edilen kısmın dilekçede veya tutanakta açıkça gösterilmesi gerekir. Böyle yapılmayan bir feragat ile dava sona ermez. Davadan feragat iki şekilde olabilir.

1) **Sözlü feragat:** Davacı, yargılama sırasında (duruşmada) davasından sözlü olarak feragat edebilir (HMK.m.309/1). Bu halde, davacının kısmen veya tamamen feragat beyanı duruşma tutanağına yazılır (HMK.m.154,1/ç). Bu şekle uygun olmayan feragat beyanı geçersizdir. Keşif sırasında yapılan, keşif tutanağına yazılan ve davacıya okunarak imza ettirilen feragat geçerlidir.

2) **Yazılı feragat:** Davacı, mahkemeye vereceği bir dilekçe ile de davasından feragat edebilir. Bu halde, davacının dilekçe ile yaptığı davadan feragatin geçerli olabilmesi için, dilekçedeki feragat beyanının ayrıca duruşma tutanağına geçirilmesine ve kendisine imza ettirilmesine gerek yoktur. Böyle bir feragat dilekçesinin (davacı veya feragate yetkili vekili tarafından) mahkemeye verildiğinin tutanağa yazılması yeterlidir.⁴

Feragat, kayıtsız şartsız olmalıdır, şarta bağlı feragat geçerli değildir. Ancak, şarta bağlı feragat, bir sulh teklifi olarak değerlendirilebilir. Şarta bağlı feragat yapılamamakla birlikte, davadan tamamen veya kısmen feragat mümkündür (HMK.m.307). Tam feragatte talep sonucundan tamamen vazgeçilir; kısmi feragatte ise, feragat edilen kısım için dava sona erer, diğer kısım için davaya devam edilir. Sadece usul işleminden feragat davadan feragat değildir.

³ PEKCANİTEZ, Hakan ,s.551

⁴ Bknz.Kuru, s. 527

Örneğin, davacının hüküm verildikten sonra kanun yoluna başvurmadan feragat etmesi, davadan feragat değildir. Bu sadece kanun yoluna başvurudan feragattir.⁵

Davasından feragat eden davacı, davada aleyhine hüküm verilmiş (davayı kaybetmiş) gibi yargılama giderlerini ödemek zorundadır (HMK.m.312). Feragat kısmı ise, yargılama giderlerine mahkûmiyet ona göre belirlenir.

Davadan feragat eden davacı karar ve ilam harcının üçte ikisini ödemeye mahkûm edilir (Harçlar K. M.22). Feragat delillerin toplanmasına ilişkin ara kararın gereğinin yerine getirilmesinden önce gerçekleşirse, tarifedeki vekâlet ücretinin yarısına, daha sonra gerçekleşirse tamamına davacı aleyhine hükmedilir (Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi m.6).

Feragat, kesin hüküm gibi sonuç doğurur (HMK.m.311) ve davacı feragatten dönemez. Bu karar karşı, sadece usul hukuku kurallarına aykırılık sebebiyle kanun yoluna başvurulabilir. Örneğin; mahkeme davacının iradesini yanlış olarak feragat şeklinde yorumlayarak karar verirse, davacı kısmen talebinden feragat ettiği halde davanın tamamına ilişkin feragat nedeniyle sona ermesine karar verirse, vekâletnamesinde feragat için özel yetki bulunmayan vekil feragat eder ve bunun üzerine dava feragatle sonuçlanırsa, feragat sonucu yanlış yargılama giderlerine hükmedilirse bu hallerde kanun yollarına başvurulabilir. Bunun dışında, feragatin hata, hile, ikrah sebebiyle geçersiz olduğu aynı davada veya feragatin feshi için açılacak ayrı bir davada ileri sürülebilir.⁶

B- DAVAYI KABUL (HMK. Madde 308) :

Davayı kabul, davacının talep sonucuna, davalının kısmen veya tamamen muvafakat etmesidir(HMK.m.308). Davayı kabul, davalının mahkemeye yönelik olarak yapacağı tek taraflı (açık) bir irade beyanı ile olur. Davayı kabulün geçerliliği için bunun davacı ve mahkeme tarafından kabul edilmesine gerek yoktur.

Davayı kabul ikrardan farklıdır; ikrarın konusu vakialardır. Oysa kabul, talep sonucuna ilişkindir. İkrar ile bir vakıanın doğru olduğu bildirilir. Davayı kabulde ise, davacının dava dilekçesindeki talep sonucuna, yani davacının ileri sürdüğü bütün vakialardan çıkarmış olduğu sonuca rıza gösterilir. Buna ek olarak ikrar ile dava sona ermez, sadece ikrar edilen vakıa doğru olarak kabul edilir, o vakıanın ispatına gerek kalmaz, fakat tahkikata devam edilir.

⁵ Bknz.Pekcanitez, s.552

⁶ Bknz.Pekcanitez, s.552

Oysa kabul ile dava tamamen veya (kısmı kabulde) kısmen sona erer. İkrar her iki tarafça yapılabildiği halde, kabul sadece davalı tarafından yapılabilir. Ayrıca davalı vekilinin, bir vakiayı ikrar edilebilmesi için kural olarak vekâletnamesinde özel bir ikrar yetkisinin bulunmasına gerek olmadığı halde, davayı kabul edebilmesi için, vekâletnamesinde özel bir kabul yetkisinin bulunması şarttır . (HMK.m.74).

Davalı, davanın açılmasından dava hakkında verilen hükmün kesinleşmesine kadar davayı kabul edebilir.

Davalı, davacının talep sonucunun tamamını veya bir kısmını kabul edebilir. Davanın kısmen kabulünde, kabul edilen kısmın, dilekçede yahut tutanakta açıkça gösterilmesi gerekir (HMK.m.309/3). Davalının davacının talep sonucunun bir kısmını kabul etmesi halinde, talep sonucunun kabul edilmeyen diğer kısmı hakkındaki uyuşmazlık son bulmuş olmaz. Dava kabul edilmeyen kısmın hakkında devam eder.

Davayı kabul ile dava konusu uyuşmazlık ve bununla dava, esastan sona erer. Kabul, kayıtsız ve şartsız olacağından (HMK.m.309/4)⁷, şarta bağlı kabul geçerli değildir.

Davayı kabul, dilekçe ile veya yargılama sırasında sözlü olarak yapılır (HMK.m.309/1). Davayı kabul için kanunun öngördüğü bu şekil, geçerlilik şartıdır. Bu kabul beyanının ayrıca davacıya da ulaşması, kabulüm tamamlanması için şart değildir. Davayı kabul, davalının tek taraflı bir irade beyanı ile yapıldığından ve tamamlandığından, kabulün geçerliliği için bunun davacı tarafından onaylanmasına gerek yoktur.

Davayı kabul iki şekilde yapılabilir:

1) Sözlü Kabul: Davalı, yargılama sırasında sözlü olarak davayı kabul edebilir (HMK.309/1). Bu halde, davalının kabul beyanı duruşma tutanağına yazılır.

⁷ Tasarı Madde Gerekçeleri m. 313 - Maddenin birinci fıkrası, 1086 sayılı Kanunun 93 üncü maddesinin karşılığıdır. Bu fıkra da feragat ve kabul işleminin belli bir geçerlilik şekline tâbi olmadığı, mahkemeye yöneltilmiş bir irade beyanı olarak yapılmasının yeterli olduğu vurgulanmıştır. İkinci fıkra ile feragat ve kabulün, karşı tarafın veya mahkemenin muvafakatine bağlı olmadığı, böylece tek taraflı irade açıklamasıyla sonuç doğuracağı belirtilmiştir. Yargılama sırasında taraf usul işlemi olarak ortaya çıkan feragat ve kabulün, davaya son veren işlem olarak hüküm ifade edebilmesi için, irade beyanlarında hiçbir tereddüdün bulunmaması gerekir.

Maddenin son fıkrasında açıklanan kurala göre, feragat ve kabulün kayıtsız ve şartsız yapılmış olması gerekir. Zira, kayıt ve şarta bağlı beyanlarda, kısmen de olsa ihtilaf devam ettirilmekte ve böylece davaya son veren işlem tamamlanmamaktadır.

2) Tutanağın kabule ilişkin bölümü, davalının önünde okunarak kendisine imza ettirilir. Kabul beyanının davalıya okunduğunun ve ondan sonra imza ettirildiğinin de tutanağa yazılması zorunludur. Bu şekil şartlarına uygun olmayan kabul beyanı geçersizdir.

3) **Yazılı (Dilekçe ile) Kabul :** Davalı, duruşmada mahkemeye vereceği bir dilekçe ile de davayı kabul edebilir. Bu halde, davalının dilekçe ile yaptığı davayı kabulün geçerli olabilmesi için, dilekçedeki kabul beyanının ayrıca duruşma tutanağına geçirilmesine ve kendisine okunarak imza ettirilmesine gerek yoktur. Böyle bir kabul dilekçesinin mahkemeye verildiğinin tutanağa yazılması yeterlidir.

Davalının davayı (tamamen) kabul etmesi üzerine, kabulün geçerli olduğu ve bununla dava konusu uyuşmazlığın son bulduğu kanısına varan mahkeme, kabul nedeni ile davanın kabulüne karar verir. Davalının davayı (tamamen) kabul etmesi üzerine, mahkemenin, davalının o zaman kadar yapmış olduğu savunmaları ve o zamana kadarki tahkikat sonucunu nazara almadan, kabul gereğince davanın kabulüne karar vermekle yetinmesi gerekir. Bunun gibi, mahkeme davalının davayı kabul ettikten sonra yaptığı savunmaları da nazara alamaz.

Davayı kabul eden davalı, kural olarak davada aleyhine hüküm verilmiş gibi yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edilir (HMK.m.312/1). Kabul talep sonucunun bir kısmına ilişkinse, yargılama giderlerine mahkûmiyet ona göre belirlenir.

Davalı, davanın açılmasına kendi hal ve davranışıyla sebebiyet vermemiş ve yargılamanın ilk duruşmasında da davacının talep sonucunu kabul etmiş ise yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edilmez (HMK.m.312/2).⁸

Davayı kabul eden davalı, (davayı kaybetmesi halinde ödeyeceği) karar ve ilam harcının üçte ikisini ödemeye mahkûm edilir (Harçlar K.m.22). Davalı ilk oturumda davayı kabul ederse, kendisinden karar ve ilam harcının üçte biri alınır (Harçlar K.m.22)

⁸ Davalı, davanın açılmasına kendi hal ve davranışıyla sebebiyet vermemiş ve yargılamanın ilk duruşmasında da davacının talep sonucunu kabul etmiş ise, mahkeme bu halde yargılama giderlerini davacıya yükletir. Vekâlet ücreti de yargılama gideri olduğundan davacı, ilk oturumda davayı kabul eden ve hal ve davranışı ile aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermemiş olan davalıya vekâlet ücreti ödemeye de mahkûm edilmemelidir. *Kuru, Baki Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı (2011)*

C- SULH (HMK.madde 313) :

Sulh, görülmekte olan bir davanın taraflarının, karşılıklı anlaşma (fedakârlık, özveri) ile (yani bir sözleşme ile), dava konusu uyuşmazlığa son vermeleridir. (HMK.m.313).

Sulhta genellikle, davacı talep sonucunun bir kısmından feragat eder ve davalı da, davacının talep sonucunun diğer (kalan) kısmını kabul eder ve böylece (yani kısmi feragat ve kısmi kabul ile) sulh sözleşmesi (anlaşması) meydana gelir; misal:

Beş bin liralık bir alacak davasında, davalı, bunun üç bin lirasını (davacının kalan iki bin liradan feragat etmesi şartı ile) kabul etmeyi teklif eder ve davacı da bu teklifi (aynen) kabul ederek alacağının (davasının) iki bin liralık kısmından feragat ederse, taraflar arasında üç bin lira üzerinden bir sulh sözleşmesi meydana gelmiş olur.

Sulh, HMK.'nın 313-315'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Kanun m.313,1'de "sulh, görülmekte olan bir davada, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kısmen veya tamamen sona erdirmek amacıyla, mahkeme huzurunda yapmış oldukları bir sözleşmedir" ifadesi ile sulhü tanımlamaktadır.

Sulh, taraflar arasındaki uyuşmazlığı onların rızası (anlaşması) ile gidermeye (çözmeye) yaradığından ve uyuşmazlığa daha çabuk, ucuz ve basit bir şekilde son verdiğinden, davanın mahkemece esastan karara bağlanmasına oranla çok daha iyi bir çözüm şeklidir. Bu açıdan, uyuşmazlığın sulhen çözümlenmesinin özellikle toplumsal barış yönünden bir ideal olduğu da kolaylıkla söylenebilir. Bu nedenle hâkim, daha davanın başında (ön inceleme aşamasında) iki tarafı sulha teşvik eder (HMK.m.137,139,140); davanın ilerleyen aşamalarında da sulh yapılabilir. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıkları konu alan davalarda yapılabilen sulh, davanın ön inceleme sonrası aşamalarında da davada verilen hüküm kesinleşinceye kadar (HMK.m.314) yapılabilir.

Yukarıda görüldüğü gibi, sulh bir sözleşme olduğundan, ancak davacı ve davalı tarafından birlikte yapılabilir. Bir tarafın vekilinin (karşı tarafla) sulh anlaşması yapabilmesi için, vekâletnamesinde açık bir sulh yetkisinin bulunması gerekir (HMK.m.74).

Sulh sözleşmesi, genellikle kısmi feragat ve kısmi kabul ile meydana gelir. Fakat sulh, her zaman kısmi feragat ve kısmi kabul sonucunda meydana gelmez.

Taraflardan birinin dava dışındaki bir hakkı da sulh sözleşmesine (anlaşmasına) dâhil edilebilir (HMK.m.313,3); misal:

Yukarıda verilen beş bin liralık misalde davacı bu beş bin liralık davayı kısmi dava olarak açmış ve fazlaya ilişkin haklarını saklı tutmuş olsun. Davalı, bu beş bin liralık davayı, aralarındaki uyuşmazlığın tamamen çözümlenmiş olması şartı ile kabul etmeyi teklif eder ve davacı da bu teklifi benimseyerek, saklı tutmuş olduğu fazlaya ilişkin haklarından feragat ederse, taraflar arasında üç bin lira üzerinden bir sulh anlaşması meydana gelmiş olur.

Şarta bağlı feragat ve kabul mümkün olmadığı halde, taraflar, mahkeme önünde şarta bağlı (bazı şartları içeren) bir sulh sözleşmesi yapabilirler ve böyle bir sulh ile de davanın son bulmasını sağlayabilirler (HMK.m.313,4).

Mahkeme önünde sulh şekle tabidir (HMK.m.154,3/ç). Kanunun öngördüğü bu şekil, sulh için geçerlik şartıdır. Buna göre:

Taraflar duruşmada sulh olmak istediklerini hakime bildirince, tarafların mahkeme önünde yaptıkları sulh anlaşması duruşma tutanağına yazılır (HMK.m.154,1). Tutanağın sulha ilişkin bölümü, tarafların önünde okunarak kendilerine imza ettirilir (HMK.m.154,3/ç). Tutanağa yazılan sulh anlaşmasının taraflara okunduğunun ve ondan sonra imza ettirildiğinin de tutanağa yazılması zorunludur. Bu şartlara uygun olmayan sulh anlaşması geçersizdir.

Taraflar, mahkeme dışında yapmış oldukları yazılı bir sulh sözleşmesini mahkemeye verirler ve buna (yazılı sulh sözleşmesine) göre davada sulh olduklarını bildirirlerse, bu yazılı sulh sözleşmesinin mahkemeye verildiği duruşma tutanağına yazılır (HMK.m.154,3/f). Bu halde, mahkemeye verilen yazılı sulh sözleşmesinin ayrıca tutanağa geçirilmesine (yazılmasına) gerek yoktur. Çünkü duruşma tutanağında eklendiği yazılı olan belgelerin içeriği de tutanak metni hükmündedir (HMK.m.154,4).

Ancak bu halde, mahkemeye verilen yazılı sulh sözleşmesinin duruşmada tarafların önünde okunması, okunduğunun da duruşma tutanağına yazılması ve ondan sonra tutanağın (m.154,3/ç'ye göre) taraflara (veya sulh için yetkili vekillerine) imza ettirilmesi gerekir. Böylece, mahkeme dışı sulh, mahkeme içi sulha dönüşür.

Keşif sırasında yapılan, keşif tutanağına yazılan ve taraflara okunarak imza ettirilen sulh da mahkeme önünde yapılmış sayılır ve geçerlidir.

Kanımca, sulh üzerine mahkemenin vereceği kararı çeşitli ihtimallere göre ayrı ayrı incelemek gerekir.

1- Yukarıda görüldüğü gibi, mahkeme önünde sulh şarta bağlı olarak yapılabilir. Sulh sözleşmesinin şarta bağlı olarak yapılmış olması halinde, mahkemenin, böyle bir sulh sözleşmesine dayanarak esas hakkında karar (hüküm) vermesi imkansızdır. Çünkü şarta bağlı hüküm verilemez. Taraflar şarta bağlı şekilde sulh olmakla, davaya son vermek istediklerinden, başka bir deyişle davanın takibinden vazgeçtiklerinden (HMK.m.123), bu halde mahkemenin “karar verilmesine yer olmadığına” biçiminde bir kararla davayı sonuçlandırması gerekir (HMK.m.315,1).

2- Sulh şarta bağlı değilse, sulh üzerine mahkemenin vereceği karar, tarafların talebine göre iki şekilde olabilir:

a) Taraflar, mahkemenin, sulhe (sözleşmesine) göre bir karar vermesini istemezlerse, karar verilmesine yer olmadığına karar verilir (HMK.m.315,1). Taraflar sulhu tespit etmesini isterlerse, o zaman mahkeme, sulhu HMK.m.154,3/ç’ye göre tutanağa geçirir ve “karar verilmesine yer olmadığı” (HMK.m.315,1/c.2) biçiminde bir kararla davanın son bulunduğunu tespit etmekle yetinir. Çünkü, davanın sahibi taraflardır ve hâkim onların talebinden fazlaya karar veremez (HMK.m.26). Bundan başka, tarafların sadece sulhun tespit edilmesini ve bununla davanın sona erdirilmesini istemeleri, davayı takipten vazgeçmeye (HMK.m.123) benzetilebilir.

b) Taraflar sulhe göre karar verilmesini isterlerse, mahkeme, sulh sözleşmesine göre bir karar (hüküm) vermek zorundadır. Özellikle tarafların, aralarındaki uyuşmazlığın esaslı noktalarında sulh olmaları halinde, bunun bütün ayrıntıları ile birlikte bir mahkeme kararında (hükümünde) belirtilmesini istemelerinde hukuki yararları vardır.

Taraflar sulh olurken aynı zamanda yargılama giderleri hakkında da bir anlaşmaya varmışlarsa, mahkeme, buna (tarafların anlaşmasına) göre tarafların ödeyecekleri yargılama giderlerini (sulh nedeniyle davayı sona erdiren) kararında belirtir.

Taraflar, sulh sözleşmesinde yargılama giderlerinden söz etmemişlerse mahkeme, yargılama giderleri üzerinde de bir anlaşmaya varmaları için taraflara bir imkân verir.

Taraflar, yargılama giderleri hakkında bir anlaşmaya varamazlarsa mahkeme, yargılama giderlerini, sulh sözleşmesindeki (kısmi) kabul ve feragat edilen miktarlar oranında taraflar arasında paylaştırır (HMK.m.326,2); yani taraflardan birini, o oranda yargılama gideri ödemeye mahkûm eder.

Taraflardan biri (veya her ikisi) davayı bir vekil (avukat) vasıtasıyla takip etmiş ise, mahkeme, karşı tarafı (veya her iki tarafı) sulh sözleşmesindeki kabul ve feragat oranında vekâlet ücreti ödemeye mahkûm eder (HMK.m.323,1/ğ; 326,2). Bu vekâlet ücretine, Tarifeye göre hükmedilir.

Sulh sözleşmesi, delillerin toplanmasına ilişkin ara kararı gereğinin yerine getirilmesinden önce yapılırsa, taraflar, mahkemenin sulh olmadan davayı (sulh sözleşmesindeki kabul veya feragat oranında tarafları mahkûm eder şekilde) hükme bağlaması halinde ödeyecekleri vekâlet ücretinin yarısına mahkûm edilir (Tarife m.6). Buna karşılık, delillerin toplanmasına ilişkin ara kararı gereğinin yerine getirilmesinden sonra sulh sözleşmesi yapılması halinde, taraflar (sulh sözleşmesindeki feragat ve kabul oranında) vekâlet ücretinin tamamına mahkûm edilir (Tarife m.6).

Davanın sulh ile sonuçlanması halinde, (mahkemenin sulh olmadan davayı karara bağlaması halinde ödenecek olan) karar ve ilam harcının üçte ikisi alınır (Harçlar K. m.22).

Mahkeme önünde sulh, bir usul işlemi olduğundan, bu usul işleminin (sulhun) yapılışı, usul hukukuna tabidir. Bu nedenle mahkeme, sulh halinde, önce sulhun usul hukuku kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını araştırır; sulhun usulüne uygun biçimde yapıldığı kanısına varırsa, bir kararla davayı sona erdirir. Mahkemenin sulh üzerine vereceği kararlar yukarıda incelendi. Mahkemenin sulh üzerine vereceği karar, usul hukuka aykırı olabileceğinden, kanun yoluna götürülebilir.

Şarta bağlı olan sulh ile dava kendiliğinden sona erecek ve mahkeme de sulh nedeniyle, karar verilmesine yer olmadığını tespit ile yargılamayı (davayı) sona erdirecektir. Mahkemenin bu durumda vereceği karar, maddi anlamda kesin hüküm (HMK.m.303) teşkil etmez. Çünkü şarta bağlı bir sulh ve mahkeme kararı ile taraflar arasındaki uyuşmazlık, (esastan) son bulmuş değildir.

Buna karşılık, şarta bağlı olmayan sulh ve böyle bir sulh üzerine verilen mahkeme kararı, kesin hüküm gibi hukuki sonuç doğurur (HMK. m.303). Çünkü böyle bir sulh ve mahkeme kararı ile taraflar arasındaki uyuşmazlık (esastan) son bulmaktadır (çözülmemektedir).

Yukarıda görüldüğü gibi, mahkeme önünde sulh, bir sözleşmedir ve taraflar bu sözleşme ile bağlıdır. Bu nedenle, mahkeme henüz sulh üzerine bir karar vermemiş olsa bile, taraflardan birinin tek taraflı olarak sulhtan dönmemeleri (rücu edememeleri) esastır.

Fakat feragat ve kabulde olduğu gibi, diğer maddi hukuk işlemlerinin iptaline ilişkin hükümlere (BK m.23 vd.) göre, hata, hile veya korkutma (yani, irade fesatının hallerinin varlığı) nedeniyle sulh sözleşmesinin feshi (iptali) için dava açılabilir. Gabin (aşırı yararlanma, BK m.21) halinde de, sulhun iptali istenebilir (HMK.m.315,2).

Mahkeme önünde (huzurunda) yapılan sulhler, ilamların icrası hakkındaki hükümlere tabidir (İİK m.38); yani bu sulhler ilam niteliğinde olup, ilamlar gibi icra edilir. Yalnız şarta bağlı sulh, mahkeme ilamları gibi icra edilemez.

Buraya kadarki (sulhe ilişkin) açıklamalar, tarafların dava konusu üzerinde tasarruf yetkilerinin bulunduğu haller içindir. Çünkü sulh, ancak tarafların konusu üzerinde serbestçe tasarruf yetkilerinin bulunduğu davalarda mümkündür. Mesela, alacak, taşınır, taşınmaz ve tahliye davalarında taraflar sulh olabilirler.

Buna karşılık, bazı istisna hallerinde (davalarda), tarafların dava konusu üzerinde tasarruf yetkileri yoktur veya kısıtlıdır. İşte, istisna olarak tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf yetkilerinin bulunmadığı davalarda, sulh ile dava sona erdirilemez; misaller:

Boşanma davası, sulh ile sona erdirilemez. Fakat boşanmanın fer'i (yan) sonuçlarına ilişkin bir sulh anlaşması, hâkimin tasdiki ile geçerli olur (TMK. m.184/5).

Babalık davası, sulh ile sona erdirilemez. Fakat babalık davasında çocuğun menfaatlerine dokunmamak şartıyla nafaka hakkında sulh yapılabilir.

Belediye sınırları içindeki bir taşınmazın tarafların rızasıyla paylaşılması (bölüşülmesi), belediye encümeni veya il idare kurulunca kabul ve tasdik edilmedikçe, (imar kurallarının genellikle kamu düzeni ile ilgili olması sebebiyle) tapuca tescil edilemez (İmar K. m.16).

Bu hükme göre, paylaşılması mümkün olmayan bir taşınmazın paylaşılmasını içeren mahkeme önündeki sulh sözleşmesi de geçersizdir. Çünkü az önce görüldüğü gibi, tarafların böyle bir paylaşırma (tasarruf) yetkileri yoktur.

Buraya kadarki açıklamalar, davanın görüldüğü mahkeme önünde yapılan (mahkeme içi) sulh içindir.

Sulh, bir sözleşme olarak mahkeme dışında da yapılabilir; buna mahkeme dışı sulh denir. Mahkeme dışı sulh, diğer sözleşmeler gibi tamamen maddi hukuk hükümlerine tabidir.

Mahkeme dışı sulh sözleşmesi dava devam ederken yapılırsa bile kendiliğinden, görülmekte olan davayı etkilemez. Burada iki ihtimal vardır:

Taraflar mahkeme dışında yapmış oldukları sulh sözleşmesini mahkemeye verirler ve buna göre sulh olduklarını bildirirlerse, bu husus tutanağa geçirilir, taraflara okunur ve imza ettirilir. Bu halde, mahkeme dışı sulh, mahkeme içi sulha dönüşür.

Taraflar (ikisi birlikte) mahkeme dışında sulh olduklarını davaya bakan mahkemeye bildirmezlerse (taraflardan biri böyle bir sulh sözleşmesini inkâr ederse), mahkeme dışındaki sulh sözleşmesine dayanan taraf, bunu mahkemede ispat etmekle yükümlüdür.

Mahkeme dışında yapılan sulh sözleşmesinin mahkemede (davada) ispatı için, HMK.m.154'teki şekil şartı aranmaz. Mahkeme dışı sulh sözleşmesine dayanan taraf, bunu kanunen caiz olan her türlü delil ile ispat edebilir. Buna göre:

Mahkeme dışı sulh sözleşmesi ile sona erdirilen uyuşmazlığın miktar veya değeri HMK.m.200'deki sınırdan az (veya söz konusu sınırdan fazla olmakla beraber tanık dinlenilmesi mümkün olan bir istisna söz konusu) ise, mahkeme dışı sulh sözleşmesi, tanıkla da ispat edilebilir.

Buna karşılık, mahkeme dışı sulh sözleşmesi ile sona erdirilen uyuşmazlığın miktar veya değeri HMK.m.200'deki sınırdan fazla (ve tanık dinlenmesi mümkün olan bir istisna da söz konusu değil) ise, mahkeme dışı sulh sözleşmesi ancak senet (kesin delil) ile ispat edilebilir; çünkü mahkeme dışı sulh sözleşmesi, iki taraflı bir hukuki işlemdir.

Avukat Kağan HACIMUSTAFAOĞLU